

ביאורים

אנו חוזרים כעת לעיקרון שזכר כבר במאמר השני בסעיף נ': התכונות והמידות המתעצבות בקרב עובד ה' על ידי הדרכות התורה. לאחר פירוט כמה מהמצוות המעשיות ופעולתן על האדם פונה ריה"ל אל הנפש פנימה ומבאר מהו המבנה הנפשי הנורמטיבי שהתורה מבקשת לבנות. המצבים הנפשיים נחלקים באופן כללי לשלושה מצבים עיקריים: היראה, האהבה והשמחה. יראה היא ביטוי למרחק - המרחק בין הבורא לנברא. מובן שזהו מצב טבעי הנובע מן הפער האובייקטיבי שקיים בין הבורא לנברא, אלא שכאשר מידה זו נתפסת בקיצוניותה היא עלולה להביא את האדם לעצבות וייאוש. האדם עלול לומר לעצמו: 'הרי אם אני כה קטן וחסר משמעות, מה הטעם בעבודתי?' הקצה המנוגד למצב זה הוא האהבה. האהבה היא ביטוי לקרבה בין הנברא לבורא. במצבה הבריא היא ביטוי לרצונו של הבורא בעבודת האדם, בקרבתו ובהשגחתו. כשמידה זו חורגת ממקומה היא עלולה להביא לחוסר הבנה של מקום האדם אל מול הרצון האלוהי, הבנה שקיים פער אמיתי בין האדם לבורא ולא ניתן להתעלם ממנו. המידה הממצעת בין שני קצוות אלה היא מידת השמחה - זהו האיזון בין ממד היראה לממד האהבה. בין הריחוק והפער לבין הקרבה והשייכות. אדם שמח הוא אדם חיוני אך חיוניות זו אינה מביאה אותו לטשטוש גבולות ופריצת גדרות. במובן זה, השמחה היא המציאות הבריאה של האדם. לאור האיזון הזה, שאליו מובילות הדרכות התורה, מתגבשת אישיותו של עובד האלוהים כאדם אופטימי - חיובי. עינו הטובה מבחינה בהשגחת הבורא בכל ממד בעולם. עינו הטובה מובילה אותו להתייחס לרע שהוא פוגש במציאות כפרט בלתי מובן אך לא כפרט המעיד על הכלל.

הרחבות

האם הטבע הוא מוסרי?

ואם חושבים על בריאת האיברים ותועלתיהם ויחסם אל הרוחות, יראה בזה מהצדק והסדור המחקם מה שלא ישאיר בנפש ספק ולא פקפוק בצדק הבורא. הרב קוק מסביר שהטבע כשלעצמו אינו מוסרי, הוא לא עושה מה שצודק. הטבע הוא חי: הוא הורס ובונה, צומח ונובל. הקדושה הולכת ומתפשטת, ובסופו של דבר גם הטבע, המציאות, יהפכו להיות מוסריים. [אורות הקודש ג, מוסר הקודש יא] חזון זה מובע בפסוקי הישועה בישעיה: "וְגַר אָב עִם פֶּגֶשׁ וְנָמַר עִם גְּדֵי יִרְבֵּץ וְעָלָה וְכַפִּיר וּמְרִיא יִחְדוּ וְנָעַר קֶטֶן נִהַג בָּם: וּפְרָה וְדָב תִּרְעֶינָה יִחְדוּ יִרְבְּצוּ יִלְדִינָה וְאֲרִיָּה פִּקְדוֹר יֵאָכֵל תְּבָן" [ישעיה יא, ו-ז]. (להרחבה: עיין בשמונה קבצים ח, ג).

האם בעלי-חיים ישנה השגחה גם על הפרטים?

אשר שם לקטן מהם ולגדול כל מה שהוא צריך לו. הקול יהודה רוצה להוכיח מדברי הכוזרי כאן שלפי ריה"ל ישנה השגחה גם על פרטי בעלי-החיים, לא רק על המין כולו. אם לא נאמר כך, איה הצדק שהחבר כל כך מתפאר בו?

לסוגייה זו נדרש גם הרמב"ם [מורה נבוכים ג, יז] והבעל שם טוב וגדולי החסידות (ראה בספר אמרי נחם, הוצאת 'מישור' תשמ"ח, עמ' קעט, פרי הארץ, הוצאת 'המסורה' תשמ"ט, עמ' מט, מאמרי אדמו"ר הזקן, הוצאת 'פרשיות', עמ' קי-קי"א).

שאלות לדיון

איך מגדיר ריה"ל את השמחה, למה ישנו קשר בין הודיה לשמחה?

החבר מונה שתי צורות של התמודדות שנתן הקב"ה בבריאה: בארנבת ובאיל - מורך, בטורפים - עזות. מהם היתרונות והחסרונות בכל צורת התמודדות?

והאהבה והיראה אין ספק שהן צומחות בנפש עם אלה הנסבות, ומשערות בשעור תורת, כפי שלא תפליג השמחה בשבתות וימים טובים עד לקצה המביא אל השחוק והתאווה והבטלה, ובטול התפלות בזמניהן המתקבים, וכדי שלא תפליג היראה עד לקצה המניאש מן הפפרה והסליחה, וישאר דואב כל ימיו, ויעבר על מה שצוה בו מן השמחה בברפת ה', פאמר: "ושמחת בכל הטוב". ותמעט תודתו על טובת ה', כי התודה הולכת אחרי השמחה, ויהיה כמו שאמר: "תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה וגו' ועבדת את אויביך", וכדי שלא יפליג בקנאה ב"הוכח תוכיח" וגו' ובנפוחת בחכמה, ותביאהו לידי פעס ואיבה, ותטרד נפשו מלהיות זפה בעתות התפלות.

ויחזק בלבו צדוק הדין חזק שיהיה לו למגן ומסתור מהאסונות והצרות הקורים בעולם, כשיתחזק בנפשו צדק בורא החיים ומכלכלם, ומנהיגם בחכמה שאין השכלים משיגים פרטיה, אכל משיגים כללה, במה שהם רואים משלמות הבריאה בבעלי החיים ומה שהיא פולקת מן הנפלאות והפליאות המורות על פגנת חכם ורצון יודע ויכול, אשר שם לקטן מהם ולגדול כל מה שהוא צריך לו מחושים נסתרים וגלויים ואיברים, ושם פלים מתאימים הולמים את הרוחות, ועשה לארנבת ולאיל כלי הבריחה ותכונות המורך, ועשה לטורפים תכונות העזות וכלי הדריסה והטרף. ואם חושבים על בריאת האיברים ותועלתיהם ויחסם אל הרוחות, יראה בזה מהצדק והסדור המחקם מה שלא ישאיר בנפש ספק ולא פקפוק בצדק הבורא, ואם יבוא שד הכח המשער להראות לו העול על הארנבות באשר הן מאכל לטורפים, והזבובים לעפביש, ישיב לו השכל ויגער בו באמר: איך יחס העול לחכם שכבר התברר לי צדקו ואי הזקקותו לעול? ואלו היה ציד הטורפים לארנבות וצייד העפבישים לזבובים במקרה, הייתי טוען טענת המקרה, אך אני רואה שאותו החכם הצדיק המנהיג הוא המכין כלי הצייד לאריה, עזות וניבים וצפרנים, ועשה את העפביש מסגל לתחבולה, ועשה לו את האריה פשרון מבלי לפוד, והוא אורג הקורים, והכין לו הפלים המתאימים למלאכה הזאת, וזמן לו הזבובים למתיה ולמזון, כמו שאמן להרבה מדגי הים מזון מדגים אחרים - האם לא אמר על זה שאינו אלא לחכמה שאיני משיגה, ואצדיק מי שנקרא "הצור תמים פעלו".

אלה הנסיבות - כתוצאה מקיום מדויק של מצוות התורה. **דואב** - מצטער. **למנו ולמסתור** - שמירה מלהרהר אחר מידותיו של ה'. **השכלים** - חוכמתו של האדם. **יחסם אל הרוחות** - האופי של בעלי החיים מתאים לאיבריהם. **שד הכח המשער** - הרהור מחשבה רעה של חיסרון אמונה. **לחכם** - הקב"ה.